

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Muzikos pedagogikos labirintai: Sauliaus Sondeckio ir Sergejaus Nakariakovo fenomenas

2013-10-02

ŽURNALAS: Muzikos Barai

TEMA: Atrasti save

AUTORIUS: Leonidas Melnikas

DATA: 2013-10

Muzikos pedagogika tradiciškai grindžiama perimamumo ir nuoseklumo principais, kai kiekvienas naujas žingsnis žengiamas įtvirtinus prieš tai gautas žinias ir įgūdžius. Toks gerai organizuotas ir griežtai valdomas mokymo procesas remiasi iš anksto nustatytais aiškiais tikslais ir metodiškai patikrintomis priemonėmis. Visa tai užtikrina muzikos mokymo sistemos efektyvumą ir rezultatyvumą.

Tačiau kartais pasitaiko išimčių, nestandartinių sprendimų. Tada pedagogika eina ne nuosekliu, nuspėjamu keliu, bet šuoliais, laisvai, o svarbiausia – neigdama savo pagrindus ir principus. Įdomiausia, kad tos išimtys nenuveda į aklavietę, nepaliudija sistemos „gedimo“, o, atvirkščiai, atspindi kūrybišką jos prigimtį ir tai, kad ji turi savireguliacijos ir atsinaujinimo mechanizmus. Tokios muzikos pedagogikos išimtys leidžia kritiškai apmąstyti sukauptą patirtį, o apmąščius pasiekti iš esmės naują kokybę, kuri konkrečiomis meninėmis ir istorinėmis aplinkybėmis atspindi poreikį keisti pagrindinius meninius principus, atsikratyti stereotipų, iš esmės atnaujinti kūrybinę patirtį.

Tokios išimties pavyzdys galėtų būti Sauliaus Sondeckio ir Sergejaus Nakariakovo – dviejų puikių mūsų laikų muzikų – kūrybinis kelias. Kaip tik jų meninis fenomenas leidžia išryškinti slaptus nuolatinio muzikinės veiklos aktualizavimo mechanizmus, parodyti, kaip ji įgauna naują kokybę. Tai, kad šie muzikai yra skirtingų kartų, tik rodo tokių mechanizmų universalumą.

Sauliaus Sondeckio fenomenas

Kultūros paveldas susidaro iš didžiųjų menininkų pasiekimų – juos matome, jais didžiuojamės. Tačiau retai susimąstome, kad prieš iškildami tie menininkai nuėjo ilgą ieškojimų kelią, kuris ir lėmė jų vietą kultūros olimpe. Šia prasme kūrėjo kelias yra ne mažiau įdomus nei jo pasiekimai, nes kūrybos procesas yra raktas į jo šedevrų

supratimą.

Sauliaus Sondeckio kūrybiniai pasiekimai gerai žinomi – jis išugdė kelis orkestrus, sukūrė savitą, nepakartojamą atlikimo stilių, bendradarbiavo su iškiliausiais savo epochos kompozitoriais ir atlikėjais, be kurių ištarto meninio žodžio XX a. pasaulio muzikos kultūra būtų visai kitokia. Džiaugdamiesi šiais iškilaus lietuvių menininko laimėjimais retai pagalvojame apie gyvenimo vingius, atvedusius jį į tokias aukštumas.

Didžio dirigento pirmasis sąlytis su muzika – šeimoje. Pradėti mokytis muzikos S. Sondeckį vaikystėje paskatino tėvai, sūnui jie stengėsi suteikti įvairiapusį humanitarinį išsilavinimą. Praėjusio amžiaus trečiajame dešimtmetyje baigę universitetus Vokietijoje ir grįžę į Lietuvą, jie vadovavosi tuomet vyravusiu požiūriu, kad inteligentiškam žmogui privalu gebėti muzikuoti namuose. Dukteriai buvo nupirktas pianinas, o sūnui – smuikas, ir abu jaunieji Sondeckiai surado savo kelią muzikoje: vienas tapo pripažintu dirigentu, kita – muzikos mėgėja.

Tėvų motyvacija didele dalimi lėmė S. Sondeckio muzikinio lavinimo pobūdį. Nors vaikystėje jo žavėjimasis muzika buvo visapusiškai skatinamas, deja, pamokų kryptingumas ir užmojis neperžengė mėgėjiškos veiklos ribų. Kaip prisimena S. Sondeckis, tėvai nemanė, kad sūnus ateityje galėtų tapti profesionaliu muzikantu, kur kas perspektyvesnė jiems atrodė gydytojo arba teisininko karjera. Taigi muzikines pratybas jie vertino tegul kaip privalomą, bet vis dėlto ne pagrindinę veiklą.

Tokių požiūrį liudijo, pavyzdžiui, gana atsitiktinis mokytojų parinkimas, jų nuolatinė kaita, jiems keliami nedideli reikalavimai. Kiekvienas naujas mokytojas dirbo vis kitu metodu ir, nespėjęs įtvirtinti savo pirmtako formuotų įgūdžių, bandydavo jau visai ką kita, o po kurio laiko ir pats užleisdavo vietą kolegai. Tarp mokytojų buvo ir konservatorijos dar nebaigęs smuikininkas, ir choro dirigentas, pirmųjų lietuviškų muzikos vadovėlių autorius, netgi trimitininkas, truputį mokantis griežti violončele (beje, būtent jis, pasak S. Sondeckio, padarė jam didžiausią poveikį). Užpildyti spragas ir pasivyti, kiek atsilikta, S. Sondeckiui teko jau konservatorijoje, kur jis mokėsi Aleksandro Livonto, vieno ryškiausių Lietuvos smuikininkų, klasėje.

Atrodytų, dėl tokio fragmentiško pradinio muzikinio išsilavinimo nėra ko nė svajoti apie sėkmingą profesinę karjerą, tačiau – paradoksas – viskas susiklostė kitaip.

Negenamas pašėlusio muzikos pamokų ritmo ir visiškai nemuštruojamas S. Sondeckis turėjo laiko geriau suvokti gautas žinias. Užuo vadovavęsis viena griežta mokymosi strategija, jis judėjo iškart daugeliu muzikos pažinimo trajektorijų. Tai apsaugojo jį nuo pavojaus atsidurti kartą ir visiems laikams išartoje profesinės karjeros vagoje, kuri dažnai slegia muzikantus, neleidžia jiems išsivaduoti iš inercijos.

S. Sondeckiui viskas klostėsi kitaip. Skirtingai nei daugelis būsimųjų kolegų, jis niekaip negalėjo apsispręsti dėl profesijos, ieškojo savo kelio mone, bandė vis naujas saviraiškos galimybes. Greta smuiko, savo pagrindinio instrumento, gerai įvaldė fortepijoną ir puikiai išmoko skaityti iš lapo. Tai leido jam, jau tapusiam diplomuotu smuikininku, dirbti konservatorijoje (dabar – Lietuvos muzikos ir teatro akademija) pianistu koncertmeisteriu. Studentų, kuriems jam tekdavo akompanuoti, jis buvo mėgstamas kaip tik dėl to, kad pirmąkart atsivertęs natas neklysdamas ir

nesustodamas galėdavo pritarti solistui (skambindamas ištraukas iš operų ir simfonijų, buvo įgudęs supaprastinti faktūrą, tad ėmęs akompanuoti jis sėkmingai apeidavo techninius sunkumus, nepamesdavo muzikinės minties gijos).

S. Sondeckis susidomėjo kameriniu muzikavimu, sukūrė styginių kvartetą ir fortepijoninį trio. Jis daug skaitė, nepraleisdavo nė vieno koncerto, kuris būtų galėjęs atverti naujus atlikimo horizontus. Tapo puikiu pedagogu, gebančiu suprasti ir išryškinti mokinio individualybę. Pagaliau jis surado savo gyvenimo kelią – įkūrė kamerinį orkestrą ir atvedė jį į pasaulinę šlovę.

Karjerą dirigentai paprastai pradeda ateidami į jau veikiančią kūrybinę kolektyvą. S. Sondeckis pradėjo kitaip – nuo nulio, sukūrė tai, ko iki jo nebuvo. Jis pradėjo nuo pagrindų pagrindo – orkestro pedagogikos. Mokydamas kitus mokėsi pats. Kol suformavo kompleksinę metodinę orkestro muzikantų rengimo ir – dar svarbiau – puikių orkestrų ugdymo sistemą, jam prireikė kelių dešimtmečių.

1955 m. S. Sondeckis buvo pakviestas vadovauti Vilniaus dešimtmetės muzikos mokyklos (dabar – Nacionalinė Mikalojaus Konstantino Čiurlionio menų mokykla) orkestro klasei. Tuo metu jis neturėjo nei teorinių žinių, kaip dirbti su vaikų orkestru, nei praktinio patyrimo – vaikų kolektyvams, kuriuose kadaise jam pačiam teko groti, buvo vadovaujama be jokios metodinės sistemos, nes tuo metu Lietuvoje jos paprasčiausiai nebuvo.

Turėdamas nepaprastą intuiciją, įgimtą muzikalumą ir didžiulį pedagoginį talentą, stebindamas aplinkinius darbštumu, drausme ir neišsenkama energija, jis pasiekė įstabių rezultatų. Jau 1964 m. jo vadovaujamas moksleivių orkestras triumfališkai pasirodė ISME (International Society for Music Education) kongrese „Šiuolaikinė muzika ir šiuolaikinė pedagogika“ Budapešte. Įvairių šalių muzikos mokytojai, susirinkę į šį autoritetingą tarptautinį forumą, deramai įvertino ne tik puikų moksleivių kolektyvo grojimą, bet, pirmiausia, jo vadovo pedagoginį talentą ir gebėjimą sukurti tokių puikų ansamblių.

Jau grįžęs iš šios kelionės S. Sondeckis gavo Prahos konservatorijos direktoriaus profesoriaus Vaclavo Holzknechto laišką, kuriame buvo prašoma pasidalyti metodika, stebinančia efektyvumu ir leidžiančia pasiekti tokių stulbinamų rezultatų. Šis S. Sondeckio pedagoginių nuopelnų pripažinimas buvo juo svarbesnis, kad Čekija dar nuo Mozarto laikų garsėjo aukščiausia orkestrų kultūra ir senomis orkestrinio muzikavimo tradicijomis. Jis atsiliepė į šį prašymą, parašė didelį straipsnį knygai, kurią 1969 m. išleido prestižiškiausia Čekoslovakijos muzikos leidykla „Panton“.

1976 m. Herberto von Karajano fondo jaunimo orkestrų konkurse tuomečiame Vakarų Berlyne S. Sondeckio vadovaujamas moksleivių orkestras iš Vilniaus laimėjo aukso medalį. Po orkestro pasirodymo konkurso baigiamajame koncerte H. von Karajanas sušuko: „Das war fantastisch, das ist unmöglich...“ (Tai fantastiška, tai tiesiog neįmanoma...), o per apdovanojimų įteikimo ceremoniją, kreipdamasis į visus dalyvius, didysis muzikas pasakė: „Neabejoju muzikos ateitimi, kol matau tokius orkestro ugdytojus.“

Per konkursą Berlyne S. Sondeckį lydėjusi sėkmė įtikinamai įrodė, kad remiantis jo

metodine sistema moksleivių orkestrą galima išugdyti iki brandaus, aukšto profesinio lygio kolektyvo.

Apžvelgdamas savo ilgametę veiklą S. Sondeckis mini keturis orkestrus, išugdytus pagal visus savo pedagoginės sistemos principus. Tai daug metų jo vadovautas Vilniaus M. K. Čiurlionio menų mokyklos orkestras, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos kamerinis orkestras, Lietuvos kamerinis orkestras ir Sankt Peterburgo N. Rimskio-Korsakovo konservatorijos kamerinis orkestras, vėliau tapęs Ermitažo orkestru „Sankt Peterburg camerata“.

S. Sondeckio pedagoginiai ieškojimai neapsiribojo tik minėtais keturiais kolektyvais. Jis trejus metus vadovavo Belgijos jaunimo filharmonijos orkestrui, dirbo su Davoso tarptautinio, Šlėzvingo-Holšteino ir Brandenburgo festivalių jaunimo orkestrais, bendru Lietuvos ir Graco (Austrija) jaunimo orkestru. Su Maskvos konservatorijos orkestru buvo parengęs koncertų ciklą, su Kazachijos nacionalinės muzikos akademijos orkestru gastroliaavo Prahoje, Budapešte, pasirodė Vienos „Musikverein“ Auksinėje salėje, dirbo su daugeliu kitų jaunimo kolektyvų. Beje, prie jų reikėtų pridėti ir 1997 m. Gidono Kremerio įkurtą dabar visame pasaulyje žinomą orkestrą „Kremerata Baltica“, kuris buvo steigiamas ir pirmuosius žingsnius žengė tiesiogiai ir aktyviai dalyvaujant S. Sondeckiui.

S. Sondeckis sukūrė Lietuvoje visiškai naujo tipo orkestrą, atvėrė naujus muzikos atlikimo horizontus, jo laimėjimai pelnė tarptautinį pripažinimą, buvo aukštai įvertinti įvairiose pasaulio šalyse. Tačiau paradoksas – jo pasiekimai mažai siejasi su muzikos mokslais, kuriuos jis išėjo, jis padarė tai, ko jo niekas nemokė. Pats rinkosi, kas jam svarbu, ir darė tai, ką, jo nuomone, reikėjo daryti. Visos įvairiapusės žinios ir įgūdžiai, kuriuos kaupė mokydamasis ir kurie ilgą laiką atrodė pabiri, neturintys ryšio vienas su kitu, jo kūryboje susidėliojo į vientisą sistemą, įgavo savo tikrąją prasmę. Jo kūrybos kelias prieštarauja stereotipams, nepaisydamas jų jis pasiekė meno aukštumas, tapo muzikos legenda.

Sergejaus Nakariakovo fenomenas

Sergejaus Nakariakovo, vieno garsiausių šiandienos pasaulio trimitininkų, laimėjimai, regis, taip pat prieštarauja daugeliui įprastų nuostatų apie tradicinį profesinį muzikanto rengimą. Jo kūrybinis kelias visiškai unikalus. Vaikystėje, kai klojami profesiniai muziko karjeros pamatai, jis nesutiko jo lūkesčius galėjusio patenkinti mokytojo ir pats savarankiškai sukūrė tai, ką šiandien daugelis svajoja iš jo perimti.

S. Nakariakovo kelio pradžia buvo visai tradicinė. Muzikuoti jį paskatino tėvas, fortepijono mokytojas. Būsimasis trimitininkas įstojo į gimtojo Žemutinio Naugardo (tuomet – Gorkio) muzikos mokyklos fortepijono klasę. Tačiau 1985 m. automobilio avarijoje berniukas gavo sunkią stuburo traumą ir toliau mokytis skambinti fortepijonu nebegalėjo.

Aštuonerių metų S. Nakariakovas atsidūrė kryžkelėje: tėvų įskiepyta meilė muzikai neleido nutraukti to, kas buvo pradėta, tačiau aplinkybės vertė keisti muzikavimo profilį. Atsakymas atėjo pats savaime – būsimasis muzikas susižavėjo trimitu. Išgirstas puikaus rusų trimitininko Timofejaus Dokšicerio (beje, ilgą laiką gyvenusio Lietuvoje)

įrašas padarė tokį įspūdį, kad nulėmė tolesnę S. Nakariakovo karjerą.

Sergejus grįžo į muzikos mokyklą ir pradėjo mokytis groti trimitu. Deja, mokslai mokykloje ir vėl netruko ilgai. Nusivylęs savo trimito mokytoju jis pasuko visiškai netikėtu keliu. Jo pedagogu tapo tėvas – ne trimitininkas, o pianistas. Sūnui Nakariakovas vyresnysis padėjo perprasti bendruosius muzikos dėsnius, nubrėžė teisingą muzikinės raidos vektorius, tačiau pateikti tikslių profesinių patarimų, kaip groti trimitu, jis, aišku, negalėjo. Neeilinis mokinys visas kylančias problemas turėjo spręsti pats.

Muzikantas rado būdą užpildyti profesinio išsilavinimo spragas – jis atidžiai klausėsi jį pakerėjusio T. Dokšicerio įrašų ir ieškojo vienintelio jam priimtino ir tinkamo grojimo būdo. Toks neįprastas mokymosi kelias pasirodė esąs pats tiesiausias. S. Nakariakovui pavyko – jis fenomenaliai įvaldė savo instrumentą, tapo vienu ryškiausių trimitininkų.

1990 m. S. Nakariakovas, kuriam tuo metu buvo trylika metų, susipažino su S. Sondeckiu – muziku, turinčiu retą intuiciją išvelgti talentą ir anaipol nedažnai pasitaikančią dovaną nesavanaudiškai padėti tiems, kuriems reikia paramos. S. Sondeckis apstulbo nuo to, ką išgirdo, ir padarė viską, kad apie atrastą stebuklą sužinotų visi. Jis nedvejodamas susisieko su pagrindinių Europos muzikos festivalių vadovais ir jau 1991 m. su S. Nakariakovu pasirodė Zalcburgo, Šlėzvingo-Holšteinio ir Ivo Pogoreličiaus (Bad Viorishofene, Vokietijoje) festivaliuose. Tuomet tai buvo bene prestižiškiausi muzikos forumai.

Didžiulis pasisekimas, muzikos kritikų pripažinimas per akimirksnį atvėrė S. Nakariakovui geriausių pasaulio koncertų salių duris. Jis buvo apdovanotas prestižine Davidovo premija, teikiama geriausiems metų jauniems muzikantams (*Davidoff Preis für junge Instrumentalisten*), tapo vienu paklausiausių ir mylimiausių atlikėjų.

Sunku metodiškai paaiškinti S. Nakariakovo fenomeną – retas atlikėjas, neturėjęs atidžios ir kompetentingos pedagogų priežiūros, galėtų pasigirti tokiais pasiekimais. Antra vertus, kaip tik šio nuostabaus muzikanto pavyzdys leidžia išskirti pagrindinius mokymo prioritetus, kurie buvo svarbūs jam ir gali praversti kitiems.

Svarbiausias – meninės prigimties prioritetas. Jeigu yra talentas ir begalinis noras, geidžiamas rezultatas galiausiai pasiekiamas. Meninė idėja padeda kūrėjui eiti ieškojimų keliu ir rasti savąjį. Ir visai nesvarbu, ar ta idėja susiformuoja dalyvaujant pedagogui, ar be jo – svarbu, kad pagrindiniai būtų ne techniniai, bet už jų slėpintys meniniai tikslai. Kaip tik tai liudija S. Nakariakovo pavyzdys. Klausantis jo akivaizdu, kad įtaigą lemia ne techniškai preciziškas atlikimas, bet preciziškai įprasminta meninė interpretacija. Tai daro didžiausią įspūdį ir žavi klausytojus.

Nėra abejonių ir dėl to, kad muzikos lavinimas labai susijęs su menine aplinka, kuri supa jaunąjį muziką, ugdo jo mąstymą ir meninę savivoką. Gebėjimas įsiklausyti į egzistuojančių interpretacijų polifoniją ir pasirinkti teisingas gaires – svarbiausia tolesnės raidos inspiracija. Būtent tai padėjo S. Nakariakovui kompensuoti profesionalių trimito pamokų trūkumą. Technines atlikimo problemas jis išmoko įveikti pats, o ieškodamas meninių sprendimų rėmėsi savo nuojauta ir bendravimu su puikiais

muzikantais, su kuriais koncertavo nuo jaunų dienų.

Likimas taip susiklostė, kad tarp tokių neformalių S. Nakariakovo mokytojų buvo ir S. Sondeckis. Pasak S. Nakariakovo, iš maestro jis mokėsi gilaus ir subtilaus atliekamos muzikos įprasminimo bei gebėjimo be dirbtino patoso, natūraliai, įtaigiai ir aiškiai išreikšti savo muzikines mintis. Tai tos savybės, kurios tvirtėjant jaunojo trimitininko kūrybinei individualybei darėsi vis ryškesnės.

Įsimintina ir tai, kad S. Sondeckio dėka S. Nakariakovas vienintelį kartą asmeniškai susitiko su T. Dokšiceriu, neakivaizdžiai suvaidinusi didžiulį vaidmenį jo muzikinėje karjeroje. Susitikimas įvyko Sondeckio namuose Vilniuje. Pagarbą šiam muzikantui S. Nakariakovas parodė ir dalyvaudamas S. Sondeckio Vilniuje 2011 m. surengtame festivalyje, skirtame didžiojo artisto atminimui.

* * *

Sauliaus Sondeckio ir Sergejaus Nakariakovo istorijos visiškai nereiškia, kad tik tokiu būdu formuojasi didis menininkas, – jos greičiau liudija ne taisyklę, o išimtį. Tačiau būtent pastangos bandyti atrasti save ir tarti savo žodį, o ne sprautis į žinomus rėmus įprasmina menininko veiklą, yra vienintelis meninio atsinaujinimo šaltinis. Didis menininkas tuo ir skiriasi nuo gero amatininko, kad jis ne kartoja, o kuria iš naujo. Įdomūs ir reikšmingi tie, kuriuos šiame kelyje lydi sėkmė.